

MERWEDE
LAB

Nulmeting biodiversiteit Stadswijk Merwede

In samenwerking met: TAUW

NASLAGWERK

Gezond Stedelijk Leven

COLOFON

Eerste druk

In opdracht van het Merwede LAB, uitgevoerd door/in samenwerking met TAUW

Merwede LAB brengt impactvolle, praktisch toepasbare, duurzame innovaties en interventies op het vlak van duurzame energie, circulair bouwen, social design, gezond stedelijk leven in het planproces van Merwede.

© Merwede LAB

Inhoudelijke vragen of opmerkingen?

Neem contact op via:

maikel.aragonvandenbroeke@tauw.com

We hebben ons best gedaan om van alle foto's en afbeeldingen de oorspronkelijke eigenaar te achterhalen. Mocht u van mening zijn dat een foto of afbeelding onterecht zonder toestemming is opgenomen verzoeken wij u contact op te nemen met de auteur.

Merwede LAB: office@merwedelab.nl

Programma management: Brokkenmakers

Vormgeving: Studio Flauwer

Disclaimer: Dit naslagwerk dient ter inspiratie voor het verleggen van de lat in Merwede. Uitkomsten van het Merwede LAB zijn nooit automatisch aanvullende eisen of toetsingskaders. Alleen als expliciet in het Eigenarencollectief het besluit wordt genomen, kan de lat verlegd worden.

Mede mogelijk gemaakt door:

Het eigenarencollectief:

Gemeente Utrecht, Janssen de Jong, BPD | Bouwfonds Gebiedsontwikkeling, Synchron, Boelens de Gruyter, G&S, AM, Greystar, Roundhill Capital, Lingotto en 3T Vastgoed.

EFRO React EU en Kansen voor West II

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

1. INLEIDING

2. METHODE NULMETING BIODIVERSITEIT

3. RESULTATEN EXPORT NDFF

3.1 Bittervoorn

3.2 Citroenvlinder

3.3 Egel

3.4 Gewone dwergvleermuis

3.5 Gierzwaluw

3.6 Grote klokjesbij

3.7 Huismus

3.8 Laatvlieger

3.9 Tjiftjaf

4. CONCLUSIES EN VERVOLGSTAPPEN

5

7

9

15

16

17

18

19

21

22

23

24

24

27

“OM DE BIODIVERSITEIT EN DE EFFECTIVITEIT VAN MAATREGELEN VOOR DE BIOTOOP TE METEN, IS MONITORING EEN ONMISBAAR ONDERDEEL VAN DE PLANNEN VOOR MERWEDE.”

VOORWOORD

Beste betrokkene bij Merwede,

Het is met veel enthousiasme dat ik dit naslagwerk presenteer, waarin de nulmeting van de biodiversiteit in het Merwedegebied centraal staat. Dat is bijzonder, want deze kondigt de start van een nieuwe fase van het Merwede LAB aan: het meten en monitoren van onze innovaties en hun uitwerking.

Merwede staat aan het begin van een ambitieuze transformatie. De ontwikkelplannen voor deze wijk gaan verder dan enkel het bouwen van duurzame woningen en voorzieningen; ze beogen ook de ontwikkeling van een rijke ecologische leefomgeving. Met de creatie van de ‘Merwedebiotoop’ willen we negen specifieke doelsoorten – van de citroenvlinder en egel tot de gierzwaluw en de tiftjaf – een thuis bieden. De resultaten van deze nulmeting geven ons een waardevol inzicht in de huidige staat van biodiversiteit en bieden een fundament om onze voortgang te monitoren.

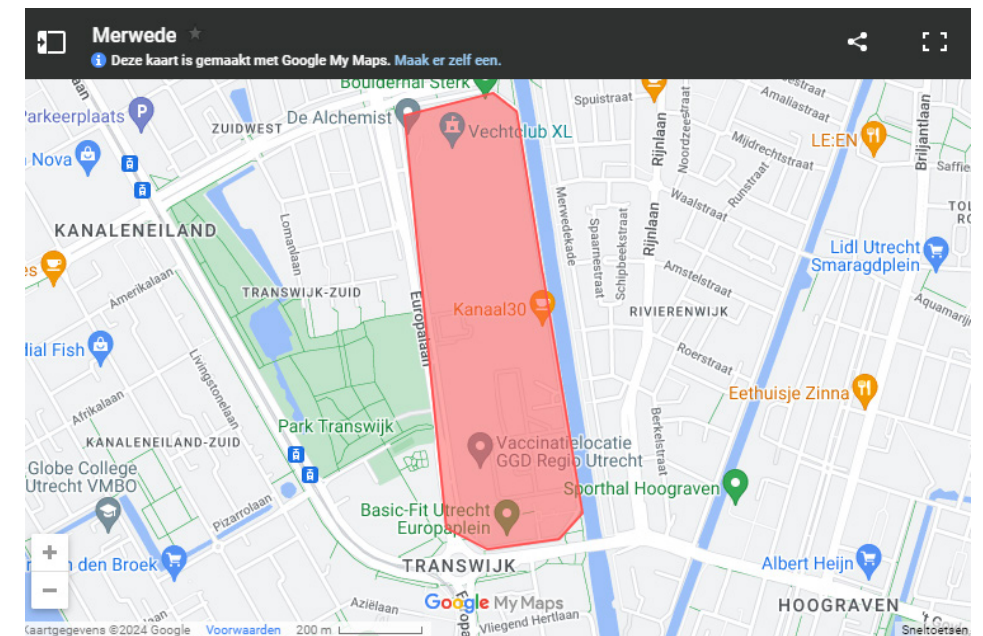
Dankzij deze inzichten wordt zichtbaar dat er volop kans is om de leefomgeving van deze doelsoorten te verbeteren en ook een omgeving te creëren die bewoners bewust maakt van de rijke natuur om hen heen. Het realiseren van zo'n leefomgeving vereist een zorgvuldig samenspel van veldwerk, innovatieve monitoringsmethoden en betrokkenheid van zowel de gemeente als kennisinstellingen en adviesbureaus. Dit rapport is dan ook het startpunt voor voortdurende observatie en aanpassing om de ecologische doelen van Merwede te bereiken.

Hartelijke groet,
Mirjam Schmüll | Programmamanager Merwede LAB

Met medewerking van TAUW

1. INLEIDING

Tussen het Merwedekanaal en Park Transwijk bouwt Utrecht stadswijk Merwede (zie figuren 1 en 2). De stadswijk kent ambitieuze doelen op het gebied van groen en ecologie. Zo wordt er een Merwedebiotop gecreeërd voor 9 doelsoorten: bittervoorn, citroenvlinder, egel, gewone dwergvleermuis, gierzwaluw, grote klokjesbij, huismus, laatvlieger en tiftjaf. Om informatie te vergaren over de aanwezigheid van deze soorten en over de effectiviteit van de ingepaste maatregelen, zal worden gemonitord. Voorliggende notitie is onderdeel van de monitoring en betreft een nulmeting waarin inzichtelijk wordt gemaakt wat de natuurwaarden in het gebied zijn voorafgaand aan de geplande ruimtelijke ingrepen. De monitoring richt zich op de 9 doelsoorten.

Figuur 1.1. Plangebied. Bron: Locatie – Alles in de stad heel dichtbij – Merwede Utrecht

Figuur 1.2. Impressie van de beoogde wijk (Bron Merwede Utrecht – Ontdek verrassend stadsleven)

2

METHODE NULMETING BIODIVERSITEIT

METHODE NULMETING BIODIVERSITEIT

De nulmeting biodiversiteit richt zich op de aan- of afwezigheid van de 9 doelsoorten binnen het plangebied en directe omgeving. Een ideale nulmeting zou op basis van veldonderzoek gedaan worden. Echter, gezien de beperkte middelen op dit moment is de aan- of afwezigheid van de doelsoorten bij deze nulmeting bepaald op basis van (recente) waarnemingen uit de NDFF¹ (Nationale Databank Flora en Fauna) in de periode van 19 september 2019 t/m 26 september 2024. Daarbij is in een straal van 500 meter buiten de grenzen van het plangebied gekeken welke doelsoorten hier zijn waargenomen. Ook is op 16 september 2024 een oriënterend veldbezoek uitgevoerd om de geschiktheid van het plangebied voor de 9 doelsoorten te kunnen bepalen.

¹ Waarnemingen uit de NDFF zijn niet volledig en vlakdekkend. Afwezigheid van waarnemingen van een soort wil daarmee niet met zekerheid zeggen dat de soort volledig afwezig is. In hoofdstuk 3 is hierop ingegaan door ook de huidige biotoopgeschiktheid per soort te beschrijven.

3

RESULTATEN EXPORT_NDFE

RESULTATEN EXPORT NDFE

De resultaten van de nulmeting biodiversiteit staan weergegeven in tabel 3.1. De egel, citroenvlinder, gewone dwergvleermuis, gierzwaluw, huismus en tjiftjaf zijn de afgelopen 5 jaar in wisselende (kleine) aantallen waargenomen in het plangebied. De bittervoorn, grote klokjesbij en laatvlieger zijn niet waargenomen in het plangebied. In de omgeving van het plangebied zijn de grote klokjesbij en laatvlieger wel waargenomen. In de paragrafen die volgen wordt per soort een toelichting gegeven op de waarnemingen.

Soort	Aantal waarnemingen in plangebied	Aantal waarnemingen in omgeving en plangebied
Bittervoorn	0	0
Citroenvlinder	1	33
Egel	4	109
Gewone dwergvleermuis	42	1015
Gierzwaluw	16	558
Grote klokjesbij	0	6
Huisumus	9	274
Laatvlieger	0	15
Tjiftjaf	7	212
Totaal doelsoorten	6 van 9	8 van 9

Tabel 3.1 Waarnemingen van de afgelopen 5 jaar per doelsoort binnen het plangebied en een straal van 500m rond het plangebied.

3.1 BITTERVOORN

De bittervoorn is als vis een watergebonden soort. Met uitzondering van de (korte) diagonaal is er op dit moment geen oppervlaktewater aanwezig in het plangebied. De diagonaal is op dit moment (nog) ongeschikt voor de bittervoorn vanwege de aanwezigheid van veel slib en de beperkte omvang. Het Merwedekanaal ten oosten van het plangebied is potentieel (beperkt) geschikt voor de bittervoorn, echter is de soort niet waargenomen de afgelopen 5 jaar in een straal van 500m rondom het plangebied, blijkt uit de NDFF. Ook uit het visstandonderzoek² dat in 2020 is uitgevoerd, blijkt de bittervoorn niet aanwezig in het Merwedekanaal. In eerder onderzoek³ uit 2012 is de aanwezigheid van bittervoorn wel aangetoond in Park Transwijk in de omgeving. Daarmee zijn voor de bittervoorn wel mogelijkheden om Stadswijk Merwede te bereiken, nu en in de toekomst.

Resultaat nulmeting:

- Bittervoorn is afwezig in het plangebied, er is geen geschikt biotoop aanwezig.
- Bittervoorn is afwezig binnen 500m rond het plangebied, er is beperkt geschikt biotoop aanwezig.

Figuur 3.1

Waarnemingen citroenvlinder in de omgeving van het plangebied (bron: NDFF)

3.2 CITROENVLINDER

De citroenvlinder is de afgelopen 5 jaar slechts éénmaal waargenomen in het plangebied. Dit betrof waarschijnlijk een zwervend exemplaar. Het ontbreekt in het plangebied op dit moment aan de noodzakelijke voortplantingsplaatsen (lees: waardplanten), voedselplanten (nectarrijke beplanting) en overwinteringsplaatsen (dichte struiken en gevelbeplanting).

Op diverse locaties rondom het plangebied is de citroenvlinder waargenomen, zie afbeelding 3.1. De vlinders zwerven veel en doen dit over grote afstanden. Het is onbekend of de waarnemingen zwervende exemplaren betreft of dat er in de directe omgeving van het plangebied ook voortplanting / overwintering plaatsvindt. De verwachting is dat er in de omgeving wel voortplantingsplaatsen, voedselplanten en overwinteringsplaatsen zijn.

Resultaat nulmeting:

- Citroenvlinder is structureel afwezig in het plangebied, er is onvoldoende geschikt biotoop aanwezig
- Citroenvlinder is aanwezig in de omgeving van het plangebied, er is waarschijnlijk geschikt biotoop aanwezig in de vorm van voortplantingsplaatsen, voedselplanten en overwinteringsplaatsen

2 RW-visstandonderzoek Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden 2020. ATKB, december 2020.

3 P. Beelen, 2011. Park Transwijk, Nijveldsingel & singels Egginklaan Utrecht. Sportvisserij Nederland, Bilthoven in opdracht van de AUHV.

3.3 EGEL

Egels zijn waargenomen in het plangebied en in de directe omgeving, zie figuur 3.2. In het plangebied zijn slechts enkele waarnemingen bekend. Het is onbekend of egels verblijfplaatsen hebben in het plangebied. Gezien de huidige (vervallen) staat van het plangebied is die mogelijkheid er. Ook kan het plangebied in beperkte mate als foerageergebied en verbindend leefgebied dienen.

In de omgeving van het plangebied zijn veel meer waarnemingen van egel bekend. Het is zeer waarschijnlijk dat egels verblijfplaatsen hebben in de directe omgeving van het plangebied gezien het aantal waarnemingen. Ook is er in de omgeving van het plangebied hoogstwaarschijnlijk voldoende foerageergebied en verbindend leefgebied aanwezig.

Resultaat nulmeting:

- Egel is aanwezig in het plangebied in kleine aantallen, er is mogelijk in beperkte mate geschikt biotoop voor egel aanwezig.
- Egel is aanwezig in de omgeving van het plangebied, er is geschikt biotoop aanwezig in de vorm van verblijfplaatsen, voedselplekken en verbindend leefgebied.

Figuur 4 Waarnemingen van egel in het plangebied en de directe omgeving

Figuur 3.2
Waarnemingen van egel in het plangebied en de directe omgeving.

3.4 GEWONE DWERGVLEERMUIS

De gewone dwergvleermuis is waargenomen binnen het plangebied, met 4 verblijfplaatsen en een kolonie van 15-25 individuen in één gebouw, zie figuur 3.3. Ook zijn verschillende vliegende en foeragerende individuen waargenomen. De waarnemingen bevinden zich met name nabij bebouwing in het plangebied. Het plangebied biedt op dit moment reeds verblijfplaatsen, vliegroutes en foerageergebied voor de gewone dwergvleermuis.

In de omgeving van het plangebied zijn veel waarnemingen van gewone dwergvleermuizen gedaan, met name bij rechtlijnige structuren van straten en langs het Merwedekanaal. Ook in de omgeving zijn verblijfplaatsen van gewone dwergvleermuizen bekend (zie figuur 3.3).

Resultaat nulmeting:

- Gewone dwergvleermuis is aanwezig in het plangebied, er is geschikt biotoop voor de soort aanwezig in de vorm van verblijfplaatsen in bebouwing, vliegroutes en foerageergebied.
- Gewone dwergvleermuis is veelvuldig aanwezig in de omgeving van het plangebied, er is veel geschikt biotoop aanwezig in de vorm van verblijfplaatsen in bebouwing, vliegroutes en foerageergebied.

Figuur 3.3
 Waarnemingen van gewone dwergvleermuis (groene stippen) in het plangebied, enkele verblijfplaatsen (geel, blauw en groen omcirkeld) en een kolonie (roze omcirkeld)

Figuur 3.4
 Waarnemingen van gewone dwergvleermuis (groen) in het plangebied en enkele verblijfplaatsen (geel, blauw, roze, bruin en groen omcirkeld)

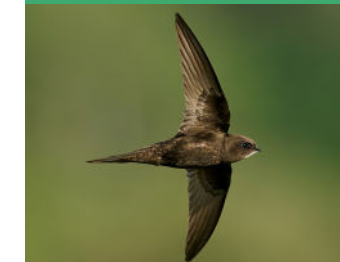
3.5 GIERZWALUW

Gierzwaluwen zijn in relatief kleine aantallen waargenomen in het plangebied. Hierbij kan het ook gaan om hoog overvliegende individuen of groepen, waarbij niet bekend is of deze groepen ook binding hadden met het plangebied. De waarnemingen zijn gecodeerd met de termen 'ter plaatse', 'roepend', 'foeragerend' en 'overvliegend'. Er is niet bekend of gierzwaluwen ook nestplaatsen hebben in het plangebied. Gezien de aanwezigheid van (hoge) bebouwing is die kans aanwezig.

Gierzwaluwen zijn veelvuldig in de omgeving van het plangebied waargenomen, inclusief indicaties van nestplaatsen. Uit de NDFF blijken enkele clusters met nestplaatsen in de directe omgeving van het plangebied aanwezig te zijn (zie figuur 3.5).

Figuur 3.5
 Waarnemingen van gierzwaluw (groen) en clusters van nestplaatsen (blauwe cirkels) in de directe omgeving van het plangebied

Resultaat nulmeting:

- Gierzwaluw is in beperkte mate aanwezig in het plangebied, er is in beperkte mate geschikt biotoop voor de soort aanwezig in de vorm van verblijfplaatsen in bebouwing en foerageergebied.
- Gierzwaluw is veelvuldig aanwezig in de omgeving van het plangebied, er is veel geschikt biotoop aanwezig in de vorm van verblijfplaatsen in bebouwing en foerageergebied.

3.6 GROTE KLOKJESBIJ

De grote klokjesbij is niet waargenomen in het plangebied en zeer beperkt in de omgeving. Dit kan ermee te maken hebben dat de soort betrekkelijk moeilijk waar te nemen / herkennen is. Echter, het plangebied zelf is op dit moment ongeschikt bevonden voor de grote klokjesbij vanwege het ontbreken van voldoende klokjesbloemen, nectarrijke vegetatie en verblijfplaatsen in stengels of dood hout.

De grote klokjesbij is een vrij zeldzame bijensoort en legt uitsluitend korte afstanden (bij voorkeur slechts 50-100 meter) af om te foerageren. Dat de soort in de directe omgeving van het plangebied is waargenomen, betekent daarom ook dat deze zich in de directe omgeving voortplant. Daarmee is de omgeving van het plangebied geschikt bevonden als leefgebied voor de grote klokjesbij.

Resultaat nulmeting:

- Grote klokjesbij is afwezig in het plangebied, er is onvoldoende geschikt biotoop voor de soort aanwezig in de vorm van verblijfplaatsen en foerageergebied.
- Grote klokjesbij is beperkt aanwezig in de omgeving van het plangebied, er is (waarschijnlijk slechts in beperkte mate) geschikt biotoop aanwezig in de vorm van verblijfplaatsen en foerageergebied.

3.7 HUISMUS

Huismus is in beperkte mate waargenomen in het plangebied. Aan de rand van het plangebied staan enkele hoge struiken en hagen waar huismussen zingend in zijn waargenomen. Er is geen nest-indicerend gedrag of daadwerkelijke verblijfplaatsen waargenomen, het is daarom onbekend of huismussen nestelen in het plangebied. De kans wordt niet groot geacht.

Huismussen zijn veelvuldig in de omgeving van het plangebied waargenomen, inclusief nestplaatsen en indicaties daarvan. Uit de NDFP blijken enkele clusters met nestplaatsen in de directe omgeving van het plangebied aanwezig te zijn (zie figuur 3.6).

Resultaat nulmeting:

- Huismus is zeer beperkt aanwezig in het plangebied, er is in beperkte mate geschikt biotoop voor de soort aanwezig in de vorm van (de combinatie van) nestplaatsen, schuilplekken, voedselplekken, zand en water.
- Huismus is aanwezig in de omgeving van het plangebied, er is geschikt biotoop aanwezig in de vorm van (de combinatie van) nestplaatsen, schuilplekken, voedselplekken, zand en water.

3.8 LAATVIEGER

De laatvlieger is niet waargenomen in het plangebied, maar wel enkele keren verspreid in de omgeving. Dit zijn waarnemingen van overvliegende en foeragerende exemplaren. Het is onbekend of laatvlieger in het plangebied of directe omgeving verblijfplaatsen heeft.

Gelijk aan de gewone dwergvleermuis biedt het plangebied op dit moment in theorie wel leefgebied aan de soort.

Resultaat nulmeting:

- Laatvlieger is afwezig in het plangebied, er zijn mogelijk wel geschikte verblijfplaatsen in bebouwing, vliegroutes en foerageergebied aanwezig.
- Laatvlieger is beperkt aanwezig in de omgeving van het plangebied, er is geschikt biotoop aanwezig in de vorm van verblijfplaatsen in bebouwing, vliegroutes en foerageergebied.

3.9 TJIFTJAF

Tjiftjaf is in beperkte mate waargenomen in het plangebied, echter blijkt uit de waarnemingen niet of er sprake is van nest-indicerend gedrag. Gezien de afwezigheid van grotere en dichte struikgewassen, is de verwachting dat er geen geschikte nestplaatsen in het plangebied aanwezig zijn. Voedsel kan de soort er wel vinden.

Tjiftjaf is vrij veel waargenomen in de omgeving van het plangebied. De tjiftjaf heeft een voorkeur voor oudere loofbossen en gemengde bossen, maar is eigenlijk overal te zien waar (relatief veel) bomen en struiken aanwezig zijn. Het is, mede vanwege de hoge aantallen, waarschijnlijk dat de tjiftjaf broedt in parken en tuinen in de omgeving van het plangebied.

Resultaat nulmeting:

- Tjiftjaf is in beperkte mate aanwezig in het plangebied, er is waarschijnlijk geen broedmogelijkheid aanwezig, maar wel foerageermogelijkheid.
- Tjiftjaf is betrekkelijk veel aanwezig in de omgeving van het plangebied, er is geschikt biotoop aanwezig in de vorm van nestplaatsen en foerageergebieden.

4

CONCLUSIES EN VERVOLGSTAPPEN

CONCLUSIES EN VERVOLGSTAPPEN

Van de 9 doelsoorten zijn er 6 in het plangebied waargenomen de afgelopen 5 jaar, te weten: citroenvlinder, egel, gewone dwergvleermuis, gierzwaluw, huismus en tjiftjaf. De bittervoorn, grote klokjesbij en laatvlieger zijn niet waargenomen in het plangebied. In deze nulmeting is enkel gekeken naar de aan- of afwezigheid van waarnemingen van de doelsoorten. Wanneer de gegevens uit de NDFF de informatie bevatten, is voor enkele soorten toegelicht hoe zij het plangebied gebruiken, bijvoorbeeld als verblijfplaats, om te broeden, of enkel om te foerageren. Tabel 4.1 geeft weer of de doelsoorten op dit moment aanwezig zijn in het plangebied en directe omgeving, en of er sprake is van vestiging (voortplanting) of niet.

Soort	In plangebied waargenomen?	Vestiging in plangebied?	In directe omgeving (<500m) waargenomen?	Vestiging in directe omgeving (<500m)?
Bittervoorn	Afwezig	Nee	Afwezig	Nee
Citroenvlinder	Aanwezig	Nee	Aanwezig	Waarschijnlijk
Egel	Aanwezig	Onbekend	Aanwezig	Ja
Gewone dwergvleermuis	Aanwezig	Ja	Aanwezig	Ja
Gierzwaluw	Aanwezig	Onbekend	Aanwezig	Ja
Grote klokjesbij	Afwezig	Nee	Aanwezig	Ja
Huisumus	Aanwezig	Onbekend	Aanwezig	Ja
Laatvlieger	Afwezig	Nee	Aanwezig	Onbekend
Tjiftjaf	Aanwezig	Onbekend	Aanwezig	Ja
Totaal doelsoorten	6 van 9	1 van 9	8 van 9	6 (of 7) van 9

Tabel 4.1 Aan- of afwezigheid per doelsoort binnen het plangebied en een straal van 500m rond het plangebied.

VERVOLGSTAPPEN

Binnen afzienbare tijd starten de bouwwerkzaamheden voor Stadswijk Merwede. Na realisatie zijn zoveel mogelijk inrichtingsmaatregelen voor de 9 doelsoorten getroffen. Denk aan nestgelegenheid in gevels, natuurdaken, elementen op maaiveld en groene gevels.

De verwachting is dan dat alle 9 doelsoorten in het plangebied zullen voorkomen en hopelijk gaan voortplanten. Om daar zicht op te houden is vervolgmotoring nodig (zie ook kader hieronder).

Een concreet monitoringsplan dient gemaakt te worden hoe deze wijk zo kostenefficiënt, maar met de gewenste kwaliteit van data, te inventariseren. Een combinatie van 'ouderwets' veldwerk, met innovatieve methoden (zoals wildcamera's, detectiesensoren, warmtebeeldcamera's, citizen science, etc.) zal hierbij gemaakt moeten worden. Idealiter wordt het monitoringsplan opgesteld door een combinatie van partijen: een onderzoeksinstituut of universiteit, de gemeente Utrecht en een (pragmatisch) adviesbureau. Mogelijk kunnen vastgoed-gerelateerde partijen hierbij aanhaken, niet zozeer voor de inhoud, maar wel voor de financiering en procesborging.

Ook toekomstige verplichtingen vanuit Europese wetgeving (bijvoorbeeld CSRD) kunnen motiverend zijn voor dergelijke partijen om aan te haken.

Waarom monitoring biodiversiteit?

Om verschillende redenen is het gewenst of zelfs nodig om de biodiversiteit in stadswijk Merwede te gaan monitoren:

- 1)** Kennis vergaren over effectiviteit ingepaste maatregelen: als we weten welke inrichtingsmaatregelen wel en welke niet door doelsoorten (en/of meeliftende soorten) worden gebruikt, is het in de toekomst beter in te schatten welke maatregelen te treffen.
- 2)** Kennis vergaren over aan- of afwezigheid van soorten: als we weten welke soorten in de stadswijk aanwezig zijn, weten we welke maatregelen meer of minder belangrijk zijn (zie ook punt 1), kunnen we het beheer erop aanpassen en kunnen we erover communiceren (zie punt 3).
- 3)** Betrokkenheid en bewustwording bewoners vergroten: met informatie over de punten 1) en 2) kunnen we communiceren richting bewoners. Draagvlak voor groen en fauna in de wijk wordt hiermee versterkt en mensen zijn zich bewuster van het leven om zich heen en gaan daarnaar handelen.

Op grond van de monitoringsresultaten kunnen waar nodig maatregelen worden genomen die bijsturen in inrichting, beheer en communicatie.

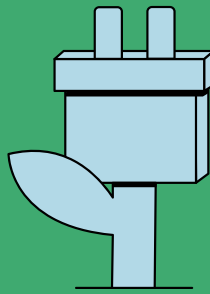
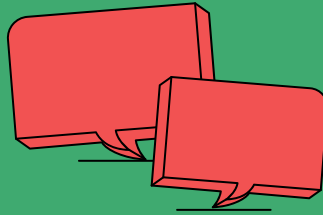
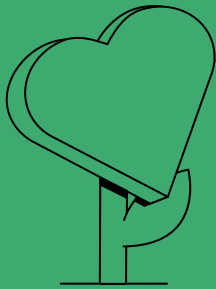
MERWEDE LAB

HOLA Landscape Architects

www.merwedelab.nl

MERWEDE LAB

www.merwedelab.nl